

УДК 330:631

РОЗШИРЕНЕ ВІДТВОРЕННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Собченко (Кінева) Т.С., Шульга А.І.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Досліджено види та форми відтворення виробництва аграрних підприємств. Розглянуто основні чинники, що впливають на розширене відтворення. Досліджено особливості розширеного відтворення в сільському господарстві.

Ключові слова: розширене відтворення, суспільний продукт, ціна, інфляція, прибуток.

Постановка проблеми. Нестабільна економічна ситуація в аграрній сфері, недосконалість економічних відносин та продовольчих ринків у цій галузі зумовлюють неможливість розширеного відтворення більшості аграрних формувань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес відтворення досліджували ще класики, такі як Дж.М. Кейнс, Ф. Кене, К. Маркс та ін. За радянських часів цьому питанню було приділено значну увагу і воно знайшло своє відбиття в наукових працях В.В. Новожилова, А.І. Поткіна, С.Г. Струмиліна та ін. У вітчизняній економічній науці проблему формування, використання та розширеного відтворення ресурсного потенціалу аграрних підприємств досліджували В.Г. Андрійчук, В.Я. Амбросов, П.Т. Саблук та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Для суб'єктів аграрних підприємств найголовнішою проблемою є чинники, що впливають на процес розширеного відтворення: економічні, політичні, науково-технологічні, соціально-демографічні, екологічні.

Мета статті. Узагальнити теоретичні аспекти розширеного відтворення підприємств та їх особливості в аграрній сфері.

Виклад основного матеріалу. Постійне споживання продукції сільського господарства, в тому числі на виробничі потреби, зумовлює безперервність його виробництва. Виробництво і споживання, що становлять необхідну умову існування та розвитку будь-якого суспільства, взаємопов'язані й доповнюють одне одного. Цей процес розглядається не лише як постійний і безперервний потік оновлення, а й як відтворення на всіх стадіях виробництва, розподілу, обміну та споживання. Якби суспільство досягло виробництва продуктів на рівні науково обґрунтованих норм споживання, то достатнім було б лише повторення процесу виробництва. У випадку, коли масштаби й обсяги виробництва не змінюються, відтворення називається простим (рис. 1).

Однак у зв'язку з природним приростом населення країни й розвитком міжнародного поділу праці потреба у виробництві того чи іншого продукту зростає. У випадку, коли розміри виробництва на наступних стадіях змінюються і відбувається постійне збільшення обсягів, відтворення називається розширеним (рис. 2).

Розширене відтворення аграрних підприємств охоплює відтворення суспільного продукту в комплексі з іншими важливими напрямками, такими як відтворення засобів виробництва та кваліфікованої робочої сили й виробничих відносин.

З одного боку, збільшення обсягів виробництва продукції вимагає залучення додаткових матеріально-грошових засобів, а з іншого – накопичення основних виробничих засобів, забезпечення належних умов розвитку освітньокультурного та фахового рівня працюючих.

Розширене відтворення може бути двох типів: інтенсивне, коли приріст продукції відбувається внаслідок зростання продуктивності праці, як результат упровадження нової вдосконаленої техніки, прогресивної технології та нових форм організації праці, й екстенсивне, коли збільшення обсягів продукції відбувається через залучення у виробництво додаткових матеріальних і трудових ресурсів, а виробництво перебуває на незмінному технічному рівні. Розширене відтворення є об'єктивною необхідністю розвитку суспільства і відповідає вимогам основного економічного закону, який передбачає максимальне задоволення потреб населення в продуктах харчування і товарах.

Розширене відтворення в аграрному секторі, з одного боку, відбувається під впливом розвитку промисловості й залежить від рівня постачання йому тракторів, автомобілів, сільськогосподарських машин, пального, мінеральних добрив, засобів захисту рослин тощо. З іншого – аграрні підприємства постачають промисловості необхідну технічну сировину, цим самим стимулюючи у відповідних

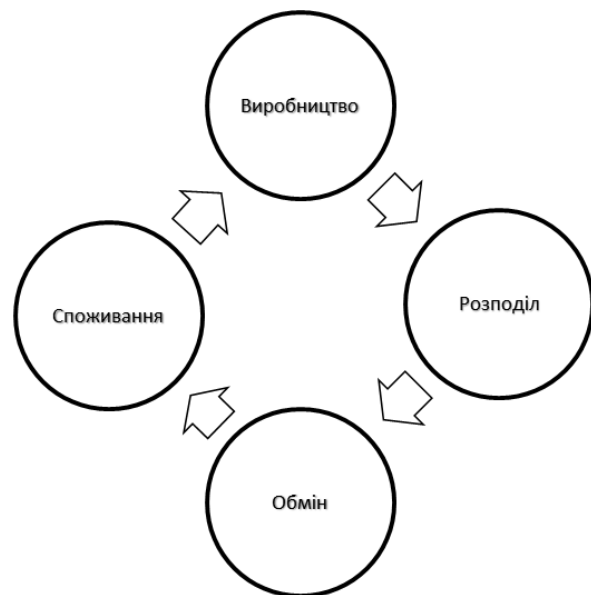

Рис. 1. Просте відтворення

Джерело: розроблено авторами за даними [4]

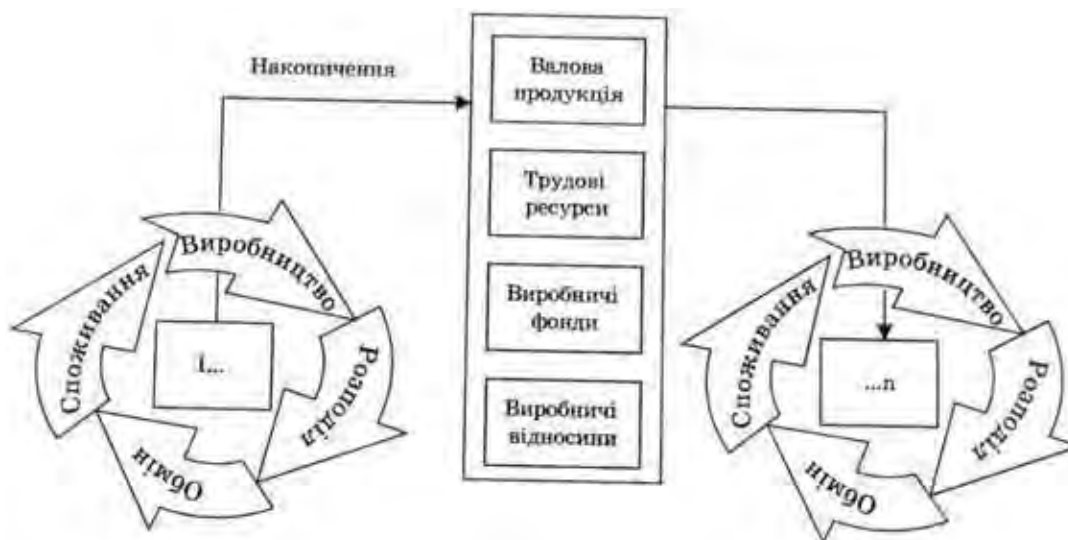

Рис. 2. Розширене відтворення

Джерело: розроблено авторами за даними [4]

галузях їх розширене відтворення. Отже, між ними існує тісний взаємозв'язок і взаємозалежність.

Розширене відтворення аграрних підприємств є частиною розширеного відтворення в усьому народному господарстві. Йому притаманні основні риси відтворення, загальні для всіх галузей, і водночас воно має свої особливості.

У розширеному відтворенні тісно переплітаються економічний процес з природним, де біологічними законами чітко визначені терміни вегетації рослин і тільності тварин. Люди не можуть прискорити ці процеси. І, як наслідок, під дією цих законів процес виробництва, наприклад, вирощування пшениці, відбувається впродовж семи-восьми місяців, зерно одержують раз на рік, а плід у корів дозріває через дев'ять місяців.

Головним засобом виробництва в аграрних підприємствах, як уже зазначалося, є земля. Вона не відтворюється у своїй матеріальній формі, але відтворення родючості становить неодмінну умову економічного процесу розширеного відтворення. Цього досягають внаслідок її раціонального використання, хімізації, протиерозійних заходів, упровадження науково обґрунтованої системи землеробства.

Процес відтворення значною мірою залежить від природних умов. Неприятливі умови знижують ефективність використання наявних і додаткових матеріальних і трудових ресурсів. За рівнозначних затрат у різних природних умовах (різна кількість опадів і тепла) можуть бути отримані неадекватні результати виробництва.

У зв'язку з тим, що період виробництва не збігається з робочим, спостерігається, як уже згадувалося раніше, сезонність використання матеріально-технічної бази. Наприклад, зернову сівалку використовують лише п'ять-шість днів весною і десять-п'ятнадцять днів восени, а зерновий комбайн – не більше десяти-дванадцяти днів на рік.

У аграрних підприємствах деяка продукція, одержана в процесі виробництва, входить у наступний цикл відтворення вже як засоби виробництва. Це насіння, корми, молодняк худоби,

птиця, органічні добрива і под. Від того, якої вони якості, залежатиме результат і рівень ефективності виробництва. Тому виробництво засобів виробництва в самому підприємстві вимагає посиленого контролю за їх якісними характеристиками та за підготовкою до використання, а також за тим, щоб із річного валового продукту галузі підприємством своєчасно виділялись для заміщення основні й оборотні засоби.

Аграрним підприємствам притаманна річна тривалість циклу відтворення в поєднанні з сезонністю виробництва. Це вимагає накопичення і тривалого зберігання оборотних засобів (корми, насіння, добрива та ін.) у формі виробничих запасів. Крім того, оборотні засоби авансуються у виробництво в значних масштабах, а їх повернення можливе лише після отримання продукції. Все це впливає на ритмічність надходження грошових засобів і змушує підприємства вдаватися до кредитування.

Показники, що характеризують розширене відтворення аграрних підприємств, численні й можуть виражатися в натуральній і вартісній формах. Основним та узагальнюючим показником розширеного відтворення є зростання валового продукту.

На процес розширеного відтворення аграрних підприємств впливають різні чинники (рис. 3). Особливу увагу серед всіх чинників слід приділити економічним. Рівень та динаміка ціни на сільськогосподарську продукцію може змінюватися протягом року та залежить від термінів її реалізації. Ціни на сільськогосподарську продукцію повинні забезпечувати просте відтворення, покриваючи витрати з урахуванням інфляції. Якщо б зростання цін на готову продукцію випереджало їх зростання на засоби виробництва, то за таких умов знизилася б потреба в залученні кредиту [4].

У зв'язку із сезонністю сільськогосподарського виробництва виникає необхідність залучення кредитних коштів, адже це пов'язано з особливим характером формування витрат та запасів. Можливість отримання кредитів, у першу чергу,

залежить від стану грошово-фінансової системи, ставки рефінансування в країні.

Кредитування, на думку деяких вчених, як метод фінансової підтримки сільського господарства може бути ефективним тільки в стійких, платоспроможних господарствах. У тих товаровиробників, у яких склалася несприятлива фінансова ситуація, кредит стає додатковим, непосильним навантаженням [1].

Наступним важливим чинником, що впливає на процес розширеного відтворення, є інфляція. Її породжують диспропорції між попитом і пропозицією, накопиченням і споживанням, доходами та видатками держави, грошовою масою в обороті та реальними потребами господарства в грошах, відповідно до закону грошового обороту, джерел кредитних ресурсів та їх використання тощо. З поглибленням інфляції відбувається гальмування відтворення, посилюється соціально-економічна нестабільність в країні.

Сільськогосподарський виробник, на відміну від виробників інших галузей, здійснює витрати, не отримуючи при цьому продукцію, яка б могла бути проданою. Адже в сільському господарстві робочий період, як правило, становить від двох (виробництво м'яса птиці) до 15–18 місяців (вирощування і відгодівля великої рогатої худоби на м'ясо). Отримавши через певний час дохід від реалізації продукції, сільський товаровиробник повинен розрахуватися з кредиторами (якщо кошти було взято в борг) та закупити засоби виробництва на наступний цикл виробництва. Тому виручка, отримана від реалізації продукції та затрати на її виробництво на кінець даного періоду в результаті інфляції стають незіставними.

Особливе значення у вирішенні проблеми подолання економічного спаду має питання формування цивілізованого ринку сільськогосподарської продукції. Ринку сільськогосподарської продукції притаманна ситуація, коли пропозиція продукції перевищує попит. У зв'язку з цим, рівновага між попитом на продукцію сільського

господарства та його пропозицією можлива лише при заниженні цін на останню [6].

Значну роль у відновленні виробництва сільськогосподарських підприємств відіграють політичні чинники. Тільки за умови стабільної політичної ситуації в країні, за наявності досконалої законодавчої бази у питаннях кредитування, оподаткування, регулювання ціноутворення, можливої перехід до розширеного відтворення.

Науково-технологічні чинники мають велике значення та впливають на конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції. Наукові досягнення дають можливість автоматизувати процеси, модернізувати обладнання, покращити технологію виробництва.

Наступним чинником, що впливає на розширене відтворення сільського господарства, є низький темп приросту населення і його структура. Через недосконалість соціальної інфраструктури, низький рівень життя та оплати праці, відбувається відтік висококваліфікованих працівників, молоді з сільської місцевості в місто.

Процес розширеного відтворення залежить від природних та екологічних чинників. Несприятливі умови можуть знизити ефективність використання виробничих ресурсів. Так, за рівнозначних затрат на виробництво продукції в різних природних умовах, отримані результати виробництва можуть суттєво відрізнятись. Основну увагу необхідно звернути на проблему раціонального використання земельних ресурсів, адже саме аграрне виробництво виступає сировиною для сільськогосподарського господарства. Для аграрного виробництва важливим питанням є збереження земельних ресурсів після проведення заходів розширеного відтворення, дотримання оптимального рівня розораності земель, виважене використання мінеральних добрив, пестицидів.

Отже, розширене відтворення підприємств аграрної сфери багато в чому залежить від чинників, а також від умов відтворювальної спроможності прибутку.

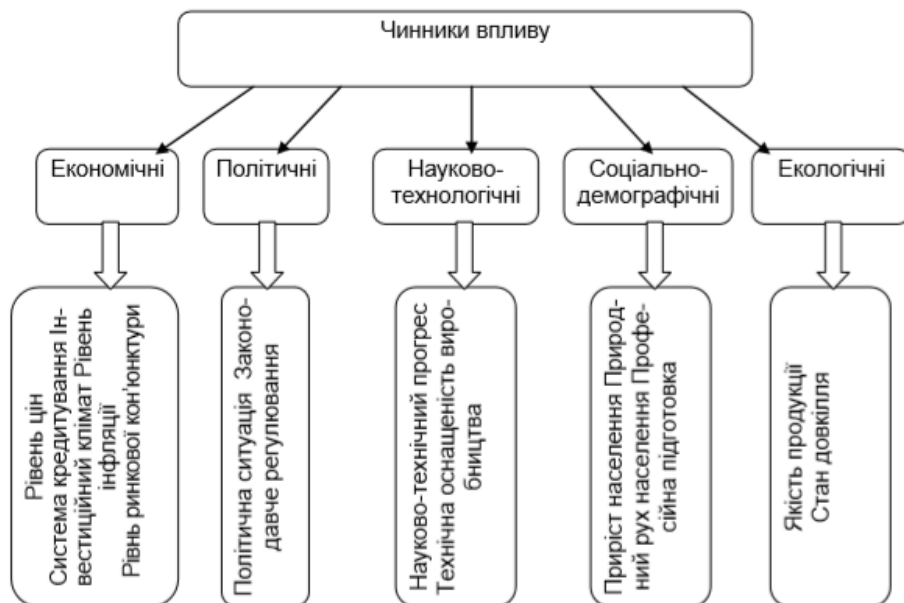

Рис. 3. Основні чинники, що впливають на процес розширеного відтворення на аграрних підприємствах

Джерело: розроблено авторами за даними [5]

Прибуток відображує результат діяльності підприємства та є необхідною умовою розширеного відтворення. Але він не відображує повною мірою ефективність діяльності господарюючого суб'єкта, тому для характеристики господарської діяльності використовують систему показників ефективності виробництва. Ці показники в сільському господарстві характеризують ефективність виробництва та можливість здійснення розширеного відтворення. Маса прибутку залежить від обсягів реалізованих товарів, ціни на них та суми витрат на їх виробництво.

Висновки і пропозиції. Для реалізації процесу розширеного відтворення підприємство пови-

нно вирішити два основних питання: виробництво має здійснюватися з достатнім рівнем ефективності; підприємство повинно мати достатній рівень платоспроможності. Саме тому підприємство повинне розробити стратегію підвищення вимог до управління і контролю фінансових ресурсів, основними складовими якої повинні бути: управління дохідністю, аналіз ліквідності (співвідношення вхідних та вихідних платежів у часі).

Завдяки вирішенню господарсько-економічних, організаційно-виробничих, соціально-екологічних, технологічних завдань та забезпеченню оптимальності між ними можливе розширене відтворення сільськогосподарських підприємств.

Список літератури:

1. Алтухов И.А. Определение кредитоспособности сельхозпредприятий / И.А. Алтухов // *Аграрная наука*. – 2012. – № 8. – С. 8-9.
2. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств : підручник / В.Г. Андрійчук. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2012. – 624 с.
3. Баховський В.М. Ціни на продовольчі товари і рівень життя населення / В.М. Баховський // *Економіка АПК*. – 2014. – № 12. – С. 81-87.
4. Мочерний С.В. Економічна теорія / С.В. Мочерний. – К., 2013. – 592 с.
5. Рудько-Селиванов В.В. Проблемы экономического роста: денежный фактор / В.В. Рудько-Селиванов // *Деньги и кредит*. – 2013. – № 6. – С. 12.
6. Саблук П.Т. Формування і розвиток наукових основ забезпечення відтворювального процесу в аграрному виробництві / П.Т. Саблук // *Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази агропромислового комплексу в Україні*. – К.: ІАЕ УААН, 2015. – С. 619-624.

Собченко (Жинева) Т.С., Шульга А.И.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

РАСШИРЕННОЕ ВОСПРОИЗВОДСТВО АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация

Исследованы виды и формы воспроизводства производства аграрных предприятий. Рассмотрены основные факторы, влияющие на расширенное воспроизводство. Исследованы особенности расширенного воспроизводства в сельском хозяйстве.

Ключевые слова: расширенное воспроизводство, общественный продукт, цена, инфляция, прибыль.

Sobchenko (Kineva) T.S., Shulha A.I.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

THE EXPANDED REPRODUCTION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Summary

Types and forms of reproduction of production of the agrarian enterprises are investigated. The main factors influencing the expanded reproduction are considered. The features of expanded reproduction in agriculture are investigated.

Keywords: expanded reproduction, social product, price, inflation, profit.